

Шевчук Олександр Олександрович,
*доцент кафедри економічної безпеки навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Поняття «економічна злочинність» поряд з такими поняттями як «організована злочинність» та «тіньова економіка» знайшли найбільшого поширення і закріпились у понятійному апараті працівників правоохоронних органів. Відомо, що економічні злочини віднесено більшістю вчених до особливо небезпечних. У зв'язку з реформуванням економічної системи зазнає значних змін і економічна злочинність. Створення нових форм власності, функціонування економіки в умовах ринкових відносин, інтеграція в світову економіку супроводжуються загостренням криміногенної ситуації. Тому економічна злочинність здебільшого являє собою пряме продовження криміналізованих економічних відносин.

Вчені справедливо зосередили свою увагу на вивченні такого складного й всепроникаючого в усі сфери суспільного життя явища, як економічна злочинність. В. М. Поповичем наголошується навіть на необхідність заснування науки «Економічна кримінологія». У зв'язку з цим слід зазначити, що поняття «економічна злочинність» є не лише кримінологічним, але й кримінально-правовим. Підставою для поєднання названих злочинів і злочинності виступає їх зв'язок із конкретними особливостями економічного та господарського механізму. Наукова література налічує не один десяток вагомих праць, що присвячені дослідженню проблем протидії економічній злочинності, різним підходам до їх вивчення, визначенню понять, але всі вони стосуються здебільшого загальних питань, а тому не задовольняють потреб теорії та практики. Окрім того, на даний час в Україні відсутнє визначення злочинів у сфері економічної діяльності.

Для з'ясування суті даних злочинів використовують різні поняття, що в значній мірі ускладнює їх класифікацію та розмежування від подібних. Одні вчені при проведенні класифікації економічної злочинності виділяють злочини у КФС як один із видів економічної злочинності - тобто злочини, що посягають на банківський та кредитний сектор. Інші вчені виділяють злочини, що посягають на фінансову систему. Отже, досліджуючи злочинність у КФС, перш за все необхідно провести відмежувати його від понять «економічна злочинність» та «фінансова злочинність», які на сучасному етапі закріпились в понятійному апараті науковців.

Щодо поняття економічної злочинності, то у наукових працях є різні погляди.

Одні автори стверджують що під економічною злочинністю

необхідно розуміти заподіяння шкоди охоронюваним законом економічним інтересам держави та громадянам шляхом вчинення розкрадань, господарських та корисливих посадових злочинів. Існують й дещо інші думки про те, що економічна злочинність являє собою комплекс протиправних та кримінальних методів господарювання і структурно складається із господарських злочинів суб'єктів підприємництва та службових зловживань апарату управління виконавчих структур, шкідливих наслідків злочинного господарювання. На наш погляд, необхідно погодитись з думкою тих вчених, які розглядають економічну злочинність у двох аспектах: широкому та вузькому.

Економічна злочинність у широкому змісті - це сукупність вчинених на певній території за відповідний проміжок часу злочинів та осіб, які їх вчинили, безпосередньо направлених на відносини власності, розподілу та використання товарів та послуг, об'єктом яких є відносини в сфері економіки. Ними можуть бути і злочини в сферах власності, фінансовій діяльності, міжнародно-комерційній діяльності, інформаційній діяльності, захисту від монополізму, тощо. У вузькому змісті економічна злочинність - це сукупність передбачених кримінальним законом діянь, родовим об'єктом яких є відповідні суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Однією із основних груп економічної злочинності є фінансова злочинність.

Під фінансовою злочинністю розуміється сукупність злочинів, безпосередньо пов'язаних із посяганням на відносини по формуванню, розподілу, перерозподілу і використанню фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин. Тобто до даної категорії слід відносити злочини, які пов'язані із посяганням на кредитну, бюджетну, податкову, митну та інші види фінансової діяльності. Як зазначають науковці, фінансові злочини вкрай різноманітні і складні, тому залежно від обставин прикладне значення можуть мати різні варіанти їх класифікації. Одним із видів фінансової злочинності є саме злочинність у КФС. Отже, злочинність у КФС знаходиться у такому співвідношенні до економічної злочинності: економічна злочинність у своїй структурі включає фінансову злочинність (поряд із службовою злочинністю, злочинністю у сфері обслуговування населення, тощо), яка у свою чергу розподіляється на злочинність у кредитно-фінансовій, бюджетній, податковій системах. Отже, злочинність у КФС - це складна сукупність злочинів, що посягають на безпеку та нормальну діяльність головної ланки фінансової системи, що поставлена під охорону законодавства про кримінальну відповідальність.

Для розгляду стану злочинності у КФС на сучасному етапі розвитку економічної системи, важливо провести аналіз виникнення та становлення даного виду злочинності в історичному аспекті, з оглядом на розвиток самої системи. Як вже зазначалося у розділі 1, на початку ХХ століття, коли спалахнула громадянська війна, КФС по суті було ліквідовано. І лише впровадження нової економічної політики відродило КФС. В наступні роки, під впливом кредитної реформи 30-х років та затвердженням державної

форми власності, КФС почала функціонувати в рамках командно-адміністративного управління економікою. На той період була оплотою економіки державна власність і, відповідно, злочинність у КФС розумілась як протиправні посягання на неї.

Із середини ХХ століття економічна злочинність, в тому числі й злочинність у КФС, визначалась як протиправні посягання на порядок управління економікою, наслідком яких були її розбалансованість, деформація структури механізму виробництва та надання послуг. Досить масового характеру злочинність у КФС набула в період так званого «застою» (70-80 роки), хоча таке становище владою замовчувалось. Дана ситуація була пов'язана з кризовим станом економічної системи, відсутністю належного фінансового контролю та ін. Значна частина кредитів не поверталась підприємствами, в наслідок чого кредити списувались, проходив процес перекредитування підприємств. Монопольне становище установ КФС призвело до отримання штучних прибутків за звичайні послуги. Зазначені грубі порушення кредитно-фінансових відносин призвели до того, що в СРСР виник стихійний, переростаючи у кримінально організований процес перерозподілу національного багатства, формувалися організовані злочинні клани, які в наступному стали підґрунтям «п'ятої влади».

Таким чином, аналіз теоретичних положень економічної злочинності, фінансової злочинності, злочинності і злочинів у сфері господарської діяльності свідчить, що вони мають більш загальний абстрактний характер і не в повній мірі відображають реальний стан і динаміку злочинності в окремій і одній із важливих сфер - кредитно-фінансовій системі. Очевидно більш об'єктивний аналіз можливий через розгляд реального рівня, динаміки злочинності у КФС з врахуванням динаміки розвитку самої системи, рівня її криміналізації та латентності.